

Het echte leven/leren.

NON-FICTIE IN DE LITERATUURLES

‘Ik lees alleen nog waargebeurd!’ Ze zei het met iets van trots, alsof het wees op een stap naar volwassenheid. Of die andere leerling, die stug volhield nog nooit een boek gelezen te hebben en uiteindelijk schoorvoetend toegaf wel van non-fictie te houden. Ze zijn met velen, de leerlingen die moeizaam te winnen zijn voor fictie. Maar moet dat wel? Drie ideeën om met non-fictie aan de slag te gaan in het literatuuronderwijs. **Frauke Pauwels**

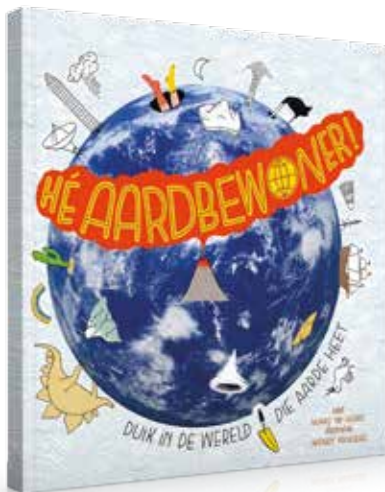
Over de auteur

FRAUKE PAUWELS

werkte als leerkracht Nederlands en doceert jeugdliteratuur aan de Universiteit Antwerpen. Zij schrijft recensies voor Mappalibri, voorheen De Leeswelp.

‘ALS SPANNENDE VERHALEN’

Er is de laatste jaren wat in beweging. Sinds Bas Haring in 2002 de Gouden Uil Jeugdliteratuur won met *Kaas en de evolutietheorie* (2001), was non-fictie steeds vaker aan het feest bij de uitreiking van literaire prijzen. Na Haring volgden onder meer *Wild verliefd* van Ditte Merle (Gouden Uil Jeugdliteratuur 2010), *Winterdieren* van Bibi Dumon Tak (Gouden Griffel 2012) en *Het raadsel van alles wat leeft en de stinksokken* van Jos Grootjes uit Driel van Jan Paul Schutten (o.a. Nienke Van Hichtum-prijs 2013 en Gouden Griffel 2014). Allemaal hebben ze gemeen dat de werkelijkheid niet gepresenteerd wordt als een droge reeks feiten, maar – zo zeggen recensenten – ‘als spannende verhalen’ met ‘speelse vergelijkingen, een vleugje verbeelding, een directe toon’. Wie enkele van die boeken doorneemt, merkt inderdaad hoe de communicatiesituatie, het beeldende taalgebruik en de inzet van verhaalelementen (zoals personages en de tijdruimtelijke setting) afwijken van het doorsnee informatieve boek. Precies dat maakt deze teksten tot een uitgelezen onderzoeksobject voor de klas. Ze breken grenzen open en stellen ideeën in vraag. Al was het maar dat ene: is het terecht dat het begrip ‘literatuur’ bijna vanzelfsprekend verbonden wordt met ‘fictie’?

IDEE 1: WAAR OF NIET? OVER DE GRILLIGE GRENZ TUSSEN FICTIE EN NON-FICTIE BOEKENTIP: HÉ AARDBEWONER! Marc ter Horst en Wendy Panders (ill.)

To doe je het:

Verzamel een vijftal fragmenten, van fictie tot uiterst ‘droge’ zakelijke tekst (bijvoorbeeld uit het handboek natuurwetenschappen of aardrijkskunde) en geef die zonder bronvermelding aan de leerlingen. Vraag aan hen welk fragment zij het liefst lezen en waarom. Laat hen (in kleine groepen) de fragmenten rangschikken van non-fictie tot fictie. Welke elementen helpen hen daarbij? Stemt hun rangschikking overeen met die van andere groepen?

En wel daarom:

Fictie en non-fictie vormen geen tegengestelden, maar tonen heel wat gelijkenissen. Vele romans bevatten bijvoorbeeld concrete verwijzingen naar bestaande plaatsen, maar voor wie die plaatsen niet kent, kunnen ze net zo goed verzonnen zijn als Zweinstein of Panem. Toch is het goed om in het achterhoofd te houden met welke bedoeling een werk geschreven is. Wil de auteur de werkelijkheid zo neutraal mogelijk weergeven? Wil hij of zij een bepaalde visie op die werkelijkheid schetsen, of tonen hoe het zou kunnen zijn? En hoe zet hij of zij de taal daarvoor in? Door na te denken over het fictionele of non-fictionele karakter van een tekst, staan leerlingen stil bij tekstopbouw, woordgebruik en verhaalelementen.

IDEE 2: WIE HEEFT HET HIER VOOR HET ZEGGEN?

OVER DE VERTELLER

BOEKENTIP: WINTERDIEREN,

Bibi Dumon Tak en Martijn van der Linden (ill.)

Zo doe je het:

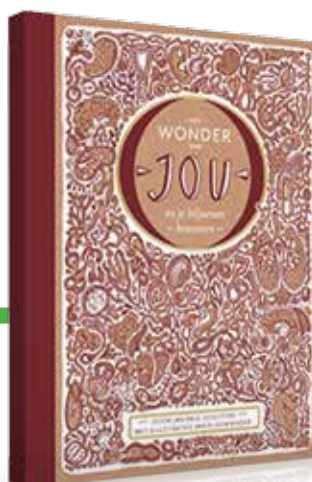
Laat de leerlingen een van de dierenportretten lezen. Vraag hen om daarbij over een aantal zaken na te denken. Wie vertelt dit verhaal? Wat vindt de verteller van wat hij of zij vertelt? Aan welke woorden merk je dat? Kan je die woorden vervangen door een ander woord? Welk woord past het best bij non-fictie? Wat bij fictie? Waarom vind je dat?

En wel daarom:

Geen verhaal kan zonder verteller. Anders dan in hedendaagse (jeugd)literaire fictie, waar de verteller doorgaans samenvalt met een personage, is die in literaire non-fictie opvallend aanwezig. Dat blijkt meteen uit een eenvoudig voorbeeld:

Oké, daar komt-ie, het meest gehate beest op aarde, de teek, die *gluiperd* die zijn snuit met weerhaken door je vel heen boort en dan lekker een paar dagen gaat zitten drinken van je bloed, en als *dank* een ziekte achterlaat. Als je pech hebt dan. (Dumon Tak *Bibi's doodgewone dierenboek*, p. 79, mijn cursivering)

De aanwezigheid van een verteller is duidelijk gemarkeerd, wat het makkelijk maakt het begrip aan te brengen, als dat nog nodig zou zijn. De verteller klinkt niet alleen door in de aanhef, het gerapporteerde wordt ook subjectief en evaluatief gekleurd (zie de cursivering). Door de aanvangswoorden, de aanspreking van een jij-persoon en het ritme van de zinnen krijgt de vertelling bovendien kenmerken van mondelinge communicatie. Zo wekt dit fragment de illusie van een gesprek of een direct contact tussen leerling en 'meester'. Van die vaststelling is het een kleine stap naar gesprekken over objectiviteit en subjectiviteit. Een zorgvuldige analyse van het register maakt duidelijk hoe beladen taal is, en de expliciete aanwezigheid van een subjectieve verteller nodigt leerlingen uit om kritisch om te gaan met bronnen.

IDEE 3: ZOGEZEGD

OVER STIJL EN BEELDSPRAAK

BOEKENTIP: HET WONDER VAN JOU EN JE BILJOENEN BEWONERS

Jan Paul Schutten en Floor Rieder (ill.)

Zo doe je het:

Selecteer een fragment waarin een biologisch verschijnsel in verband wordt gebracht met een ander fenomeen, zoals de werking van het geheugen met een kaart en de route tussen steden (p. 50-51) of de vergelijking tussen virussen en ninjarobots (p. 28-30). Laat de leerlingen zoeken naar de beelden en vergelijkingen die de verteller gebruikt en vraag hun een overzicht te maken van de gelijkenissen tussen beide. Hoe helpt de vergelijking hen om het voorgestelde te begrijpen? In een tweede stap vraag je de leerlingen om zelf een dergelijk stuk te schrijven. Ze krijgen een stuk informatie, bijvoorbeeld uit de leerstof van een wetenschapsvak, en moeten op zoek naar een geschikte en beeldende manier om dat aan een leeftijdsgenoot over te brengen. Aan de hand van een woordspin of mindmap zoeken ze een geschikte analogie, die ze nadien zo goed mogelijk uitwerken en verwoorden.

En wel daarom:

Nog altijd zijn we geneigd verhalen en beeldspraak in verband te brengen met fictie. Nochtans toont steeds meer onderzoek aan dat verhaalstructuren en analogieën een centraal onderdeel vormen van het denken en een rol spelen bij het ontstaan van (ook wetenschappelijke) inzichten. Door te wijzen op de inzet van beeldspraak in informatieve teksten en door de leerlingen uit te dagen zelf op zoek te gaan naar vergelijkingen, versterken we het divergente denken, dat zowel in literatuur als in wetenschap een belangrijke rol speelt. Inzicht in literaire non-fictie kan het plezier en inzicht in fictie verhogen en vice versa. Omdat het echte leven om zorgvuldig lezen vraagt.